

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

DRUGO ODELJENJE

**PREDMET ALAJAŠ KIŠ protiv MAĐARSKE
(ALAJOS KISS v. HUNGARY)**

(Predstavka br. 38832/06)

PRESUDA

STRAZBUR

20. maj 2010.

© Savet Evrope/Evropski sud za ljudska prava, 2012. Ovaj prevod je realizovan uz podršku Fondacije za ljudska prava Saveta Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund). On ne obavezuje Sud. Ako su Vam potrebne dodatne informacije, pogledajte detaljnu naznaku o autorskim pravima na kraju ovog dokumenta.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2012. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

U predmetu Alajaš Kiš (Alajos Kiss) protiv Mađarske,
Evropski sud za ljudska prava (Drugo odeljenje) zasedajući u Veću u sastavu:

Fransoaz Tulken (*Françoise Tulkens*), *predsednica*,

Ireneu Kabral Bareto (*Ireneu Cabral Barreto*),

Danuta Jočiena (*Danutė Jočienė*),

Dragoljub Popović,

Andraš Šajo (*András Sajó*),

Nona Cocoria (*Tsotsoria*),

Kristina Pardalos, *sudije*,

i Sali Dole (*Sally Dollé*), *sekretar Odeljenja*,

Nakon većanja zatvorenog za javnost 29. aprila 2010. godine

Izriče sledeću presudu, usvojenu istog dana:

POSTUPAK

1. Predmet je pokrenut na osnovu predstavke (br. 38832/06) koju je Evropskom sudu za ljudska prava (u daljem tekstu: Sud) protiv Republike Mađarske 1. septembra 2006. podneo mađarski državljanin g. Alajaš Kiš (*Alajos Kiss*) (u daljem tekstu: podnosilac predstavke) na osnovu člana 34 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (u daljem tekstu: Konvencija).

2. Podnosioca predstavke je zastupao J. Fiala, pravni referent Centra za zastupanje prava osoba s mentalnim teškoćama (*Mental Disability Advocacy Center*), nevladine organizacije sa sedištem u Budimpešti. Mađarsku Vladu (u daljem tekstu: Vlada) je zastupao L. Helcl (*Höltzl*), zastupnik, službenik Ministarstva pravde i sprovođenja zakona.

3. Podnosilac predstavke je tvrdio da je njegovim isključivanjem iz biračkog spiska - propisanim samim Ustavom - samo zato što je stavljen pod delimično starateljstvo prekršen član 3 Protokola br. 1, tumačen samostalno ili u vezi sa članovima 13 i 14 Konvencije.

4. Predsednik Drugog odeljenja je 26. januara 2009. odlučio da o predstavci obavesti Vladu. Takođe je odlučeno da prihvatljivost i meritum predstavke budu istovremeno razmotreni (član 29, stav 3).

5. I podnosilac predstavke i Vlada su podneli zapažanja o meritumu (pravilo 59, stav 1 Poslovnika Suda). Obe stranke su pisanim putem odgovorile na zapažanja druge stranke. Pored toga su primljeni komentari trećeg lica, Projekta za invaliditet Pravnog fakulteta Univerziteta Harvard, kojem je 11. maja 2009. predsednik Veća dozvolio da interveniše u pisanoj proceduri (u skladu sa članom 36, stav 2 Konvencije i pravilom 44, stav 2). Na ove komentare je odgovorio podnosilac predstavke, ali ne i tužena Vlada (u skladu sa pravilom 44, stav 5).

ČINJENICE

I. OKOLNOSTI SLUČAJA

6. Podnosilac predstavke je rođen 1954. godine i živi u Rožasentmartonu (*Rózsaszentmárton*).

7. Podnosiocu predstavke je 1991. postavljena dijagnoza manijakalne depresije. Stavljen je pod delimično starateljstvo 27. maja 2005. Premda je ova mera doneta na osnovu Građanskog zakonika, kojim se uređuju materijalni i određeni lični odnosi između građana (vidi stav 12 u nastavku), ona je podrazumevala i primenu člana 70(5) Ustava (vidi stav 11 u nastavku) u pogledu podnosioca predstavke, čime mu je oduzeto pravo glasa. U sudskoj odluci je ukazano na to da se on adekvatno stara o sebi ali da ponekad neodgovorno troši novac i da je povremeno agresivan. Podnosilac predstavke se nije žalio na ovu odluku.

8. Podnosilac predstavke je 13. februara 2006. godine shvatio da je izostavljen iz biračkog spiska sačinjenog u susret predstojećim parlamentarnim izborima. Njegova žalba Izornoj kancelariji nije urodila plodom.

9. Podnosilac predstavke se zatim žalio peštanskom Centralnom okružnom sudu. Ovaj sud je njegovu žalbu odbacio 9. marta 2006. Primetio je da, shodno članu 70(5) Ustava, lica pod starateljstvom ne mogu da učestvuju na izborima. Ova odluka je uručena predstavniku podnosioca predstavke 25. aprila 2006.

10. U međuvremenu su 9. i 23. aprila 2006. održani parlamentarni izbori na kojima podnosilac predstavke nije mogao da učestvuje.

II. RELEVANTNO DOMAĆE PRAVO I RAZMATRANI MEĐUNARODNI PRAVNI INSTRUMENTI

11. Član 70(5) mađarskog Ustava između ostalog propisuje da lica koja su stavljena pod potpuno ili delimično starateljstvo nemaju pravo glasa.

12. Prema Građanskom zakoniku:

Član 1

„(1) Ovim zakonom se uređuju materijalni i određeni lični odnosi između građana ...“

Član 14

„(4) Sud može da odredi delimično starateljstvo nad punoletnim licima ukoliko su im sposobnosti, neophodne za vođenje njihovih poslova – usled psihičkog stanja,

duševne poremećenosti ili patološke zavisnosti – trajno ili povremeno u značajnoj meri umanjene, uopšte ili u odnosu na određenu grupu pitanja.

(5) Ukoliko je sposobnost rasuđivanja samo delimično umanjena, lice pod starateljstvom može nezavisno preduzimati punovažne pravne poslove u svim stvarima u vezi sa kojima sud nije ograničio njegovu sposobnost odlučivanja.

(6) Sud može u potpunosti ograničiti poslovnu sposobnost lica stavljenog pod starateljstvo, naročito u pogledu sledećih pitanja:

i. zahteva vezanih za socijalno osiguranje, socijalne naknade i naknade za nezaposlenost i raspolaganja tim naknadama ili prihodima iz radnog odnosa ... u iznosu koji prevazilazi iznos definisan u stavu (2) c) člana 14/B;

ii. prava raspolaganja pokretnom i nepokretnom imovinom;

iii. preduzimanja određenih pravnih poslova vezanim za porodično pravo, konkretno:

a) pravnim poslovima vezanim za bračnu imovinu ili imovinska prava vezana za registrovanu vanbračnu zajednicu,

b) odlukama u vezi sa utvrđivanjem roditeljstva,

c) određivanjem i menjanjem imena sopstvenog deteta,

d) davanjem saglasnosti na usvajanje deteta;

iv. donošenja odluka materijalne prirode u vezi sa obavezama izdržavanja;

v. sklapanja pravnih poslova u vezi sa najmom stana (zaključivanje i raskid ugovora);

vi. pitanja nasledstva;

vii. pravnih poslova vezanih za smeštanje u stacionarnu instituciju socijalne zaštite;

viii. korišćenja prava na zdravstvene usluge;

ix. određivanja mesta stanovanja.“

13. Zakon C iz 1997. o izbornom postupku propisuje sledeće:

Evidentiranje punoletnih građana bez prava glasa

Član 17

“(1) Radi utvrđivanja prava glasa, organi navedeni u tačkama a)-c) obaveštavaju centralnu agenciju koja vodi evidenciju ličnih podataka i adresa građana o promenama podataka navedenih u stavu (2)... punoletnih građana bez prava glasa na sledeći način:

a) organ starateljstva ... o određivanju starateljstva kojim se nekom licu ograničava poslovna sposobnost ili se ono iste lišava i o prestanku starateljstva, ...

(2) Obaveštenje iz stava (1) obuhvata sledeće podatke o građaninu:

a) ime i prezime (i devojačko prezime žene),

b) lični identifikacioni broj,

c) razlog lišenja biračkih prava, datum početka i očekivani datum prestanka lišenja.”

14. Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom (*Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, u daljem tekstu: CRPD), koju je Mađarska ratifikovala 20. jula 2007, predviđa sledeće:

Član 1 – Cilj

... „Osobe sa invaliditetom obuhvataju i one koji imaju dugoročna fizička, mentalna, intelektualna ili čulna oštećenja koja u sadejstvu sa raznim preprekama mogu ometati njihovo puno učešće u društvu na jednakoj osnovi sa drugima.“

Član 12 – Ravnopravnost pred zakonom

“ 1. Države ugovornice ponovo potvrđuju da osobe sa invaliditetom imaju pravo da svuda budu priznate pred zakonom, kao i druga lica.

2. Države ugovornice priznaju da osobe sa invaliditetom ostvaruju svoju poslovnu sposobnost ravnopravno sa drugima u svim aspektima života.

3. Države ugovornice preduzimaju odgovarajuće mere kako bi osobama sa invaliditetom omogućile dostupnost pomoći koja im može biti potrebna u ostvarivanju njihove poslovne sposobnosti.

4. Države ugovornice će obezbediti da se svim merama koje se odnose na ostvarivanje poslovne sposobnosti pružaju odgovarajuće i delotvorne garancije radi sprečavanja zloupotrebe shodno međunarodnom pravu ljudskih prava. Takvim garancijama se obezbeđuje da mere koje se odnose na ostvarivanje poslovne sposobnosti poštuju prava, volja i prioriteti te osobe, da ne dovode do sukoba interesa i neprimerenog uticaja, da su srazmerne i prilagođene okolnostima te osobe, u najkraćem mogućem trajanju i da podležu redovnom preispitivanju nadležnog nezavisnog i nepristrasnog organa ili sudskog tela. Garancije će biti srazmerne stepenu u kojem takve mere utiču na prava i interese osobe na koju se odnose...”

Član 29 – Učešće u političkom i javnom životu

“ Države ugovornice jemče osobama sa invaliditetom politička prava i mogućnost da ih uživaju na ravnopravnoj osnovi sa drugima, i obavezuju se da:

(a) Obezbede da osobe sa invaliditetom mogu delotvorno i potpuno da učestvuju u političkom i javnom životu ravnopravno sa drugima, neposredno ili preko slobodno

izabраниh predstavnika, uključujući i pravo i mogućnost da osobe sa invaliditetom glasaju i budu birane, između ostalog, tako što će:

(i) obezbediti da procedure glasanja, sredstva i materijali budu prikladni, pristupačni i laki za razumevanje i korišćenje;

(ii) štititi prava osoba sa invaliditetom da tajno glasaju na izborima i javnim referendumima bez zastrašivanja, kao i da se kandiduju na izborima, da delotvorno vrše funkcije i obavljaju sve javne dužnosti na svim nivoima vlasti, omogućavajući korišćenje asistivnih i novih tehnologija gde je to prikladno;

(iii) jemčiti slobodno izražavanje volje osoba sa invaliditetom kao birača i u tom cilju, gde je to potrebno, na njihov zahtev, omogućiti da im osoba po njihovom izboru pruži pomoć prilikom glasanja;

(b) Aktivno unapređuju okruženje u kojem osobe sa invaliditetom mogu delotvorno i potpuno da učestvuju u obavljanju javnih poslova bez diskriminacije i ravnopravno sa drugima, i podstiču njihovo učešće u javnim poslovima, uključujući:

(i) učešće u nevladinim organizacijama i udruženjima koji se bave javnim i političkim životom zemlje, kao i u aktivnostima i upravljanju političkim strankama;

(ii) osnivanje i priključivanje organizacijama osoba sa invaliditetom u cilju predstavljanja osoba sa invaliditetom na međunarodnom, državnom, regionalnom i lokalnom nivou.“

15. Preporuka Komiteta Ministara Saveta Evrope br. R(99)4 Vladama članicama o načelima pravne zaštite punoletnih osoba sa umanjnim sposobnostima (usvojena 23. februara 1999) (u daljem tekstu: Preporuka br. R(99)4) predviđa sledeće:

Načelo br. 3 – Maksimalno očuvanje sposobnosti

„ ... 2. Mere zaštite naročito ne bi trebalo da automatski liše osobu njenog prava da glasa, ili da sačini testament, ili da pristane ili uskrati pristanak na bilo koju medicinsku intervenciju, ili da donosi druge odluke lične prirode uvek kada joj to njena sposobnost dopušta.“

16. Mišljenje br. 190/2002 Evropske komisije za demokratiju putem zakona (Venecijanska komisija) o Kodeksu dobre prakse u pitanjima izbora (u daljem tekstu: Mišljenje br. 190/2002) predviđa sledeće:

1. Opšte pravo glasa - 1.1. Pravilo i izuzeci

„i) Može se predvideti mogućnost lišavanja pojedinaca njihovog prava da biraju i da budu birani, ali samo pod uslovom da su ispunjeni sledeći kumulativni uslovi:

ii) takvo lišavanje mora da bude propisano zakonom;

iii) mora se poštovati načelo srazmernosti; uslovi za lišavanje pojedinaca prava da budu birani mogu biti manje strogi nego uslovi za njihovo lišavanje prava glasa;

iv) lišenje mora biti zasnovano na psihičkoj ometenosti ili osudi za ozbiljno krivično delo;

v) Pored toga – uskraćivanje političkih prava ili utvrđivanje psihičke ometenosti moguće je samo na osnovu izričite sudske odluke.“

17. Preporuka br. R(2006)5 Komiteta ministara Vladama članicama o Akcionom planu Saveta Evrope za unapređenje prava i punog učešća osoba sa invaliditetom u društvu: poboljšanje kvaliteta života ljudi sa invaliditetom u Evropi za period od 2006. do 2015. godine (usvojena 5. aprila 2006) (u daljem tekstu: Preporuka br. R(2006)5) predviđa sledeće:

3.1. Akciona stavka br. 1: Učešće u političkom i javnom životu

3.1.3. Specifične akcije država članica

„ ... iii. obezbediti da nijednoj osobi sa invaliditetom ne bude uskraćeno pravo da glasa ili da se kandiduje na izborima na osnovu invaliditeta; ...“

ZAKON

I. NAVODNA POVREDA ČLANA 3 PROTOKOLA BR. 1 UZ KONVENCIJU

18. Podnosilac predstavke se žalio da oduzimanje njegovog prava glasa jer se nalazi pod delimičnim starateljstvom zbog manijakalne depresije predstavlja neopravdano lišenje prava glasa za koje ne postoji nijedan pravni lek, s obzirom na to da je propisano Ustavom, kao i da je po svojoj prirodi diskriminatorno. Pozvao se na član 3 Protokola br. 1, tumačen samostalno ili u vezi sa članovima 13 i 14 Konvencije.

19. Vlada je osporila ove argumente.

20. Sud smatra da ova predstavka podleže razmatranju shodno članu 3 Protokola br. 1 (vidi, *mutatis mutandis*, predmet *Herst protiv Ujedinjenog kraljevstva (br.2)* (*Hirst v. the United Kingdom (no. 2)*), br. 74025/01, st. 53 i 54, od 30. marta 2004) po kojem:

„Visoke strane ugovornice se obavezuju da u primerenim vremenskim razmacima održavaju slobodne izbore s tajnim glasanjem, pod uslovima koji obezbeđuju slobodno izražavanje mišljenja naroda pri izboru zakonodavnih tela.“

A. Prihvatljivost

21. Vlada je tvrdila da predstavka treba da bude odbijena jer nisu iscrpljeni domaći pravni lekovi, s obzirom na to da se podnosilac predstavke nije žalio na stavljanje pod starateljstvo (vidi gore, stav 7).

22. Podnosilac predstavke je tvrdio da je prihvatio kao nužno stavljanje pod delimično starateljstvo zbog svog duševnog oboljenja i da se stoga nije žalio na odluku Centralnog okružnog suda. Ova predstavka je podneta isključivo sa ciljem da ospori činjenicu da je kao lice pod starateljstvom automatski izgubio pravo glasa. Osporavanje starateljstva ne bi predstavljalo delotvoran lek za ovaj problem: postupak stavljanja pod starateljstvo se sam po sebi ne tiče prava lica da glasa. Podnosilac predstavke bi ponovo dobio pravo glasa samo ukoliko bi u potpunosti povratio poslovnu sposobnost, što, međutim, niti je moguće (jer pati od psihičkog invaliditeta) niti poželjno (jer bi izgubio pravnu zaštitu koju mu starateljstvo pruža).

23. Sud primećuje da je podnosilac predstavke prihvatio neophodnost da bude stavljen pod delimično starateljstvo i da se stoga na njega nije ni žalio. Primećuje da predmet ove predstavke nije mera starateljstva već njena automatska posledica propisana Ustavom (vidi gore, stav 11), konkretno oduzimanje prava glasa podnosiocu predstavke. Vlada nije ukazala ni na jedan pravni lek za potonje pitanje. Sledi da predstavka ne može biti odbijena jer nisu iscrpljeni domaći pravni lekovi. Štaviše, ona nije očigledno neosnovana u smislu člana 35 stav 3 Konvencije ili neprihvatljiva po bilo kom drugom osnovu. Ona stoga mora biti proglašena prihvatljivom.

B. Meritum

1. *Podnesci stranaka*

a. Vlada

24. Vlada je tvrdila da prava iz člana 3 Protokola br. 1 nisu apsolutna i da pod određenim uslovima mogu biti ograničena. Države ugovornice mogu u svom nacionalnom zakonodavstvu utvrditi uslove pod kojim se ostvaruje aktivno i pasivno biračko pravo i uživaju široko polje slobodne procene u tom pogledu, premda ti uslovi ne smeju ograničiti prava u pitanju u meri koja bi uticala na samu njihovu suštinu. Osnov za oduzimanje prava glasa (član 70(5) Ustava, vidi gore, stav 11) je inkorporiran u Ustav Zakonom br. 31 iz 1989. godine. Prema obrazloženju ovog Zakona, on ima za cilj da uredi osnovna prava i obaveze u duhu međunarodnih instrumenata zaštite ljudskih prava, uključujući Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima.

25. Uobičajeno je da Vlade, kada odlučuju o tome ko ima pravo glasa, određuju minimalnu starosnu granicu, koja je obično ista kao i uzrast u kojem se stiče punoletstvo, čime se automatski uskraćuje pravo glasa svim maloletnim državljanima (iako se, na osnovu procena u pojedinim slučajevima može utvrditi da su neki maloletnici dovoljno zreli da učestvuju u javnim poslovima). Cilj je obezbediti da samo državljani koji su sposobni da procenjuju posledice svojih odluka i da donose svesne i razumne odluke, i koji su stekli ostala prava vezana za godinu sticanja punoletstva treba da učestvuju u javnim poslovima.

26. Uskraćivanje prava glasa licima pod starateljstvom teži istom legitimnom cilju. Ova lica, premda punoletna, nisu sposobna da rukovode svojim poslovima, uključujući i korišćenje prava glasa, usled svog psihičkog stanja, duševne poremećnosti ili patološke zavisnosti. Kada je ocenjivao da li da podnosioca predstavke stavi pod starateljstvo, okružni sud je prilikom odlučivanja imao u vidu da će podnosiocu predstavke biti oduzeto pravo glasa ako bude stavljen pod starateljstvo, u skladu sa ustavnim pravilom kojim se pravo glasa oduzima državljanima koji nisu sposobni da procene posledice svojih odluka ili da donose svesne ili razumne odluke.

27. Pored toga, po mišljenju Vlade, zabrana na koju se podnosilac predstavke žali je u skladu sa Mišljenjem br. 190/2002 (vidi stav 16 gore) Venecijanske komisije i stoga se ne može smatrati nesrazmernom, utoliko pre jer će podnosilac predstavke zakonom povratiti pravo glasa ako tokom jednog od periodičnih sudskih preispitivanja njegovog stanja bude ukinuto starateljstvo nad njim ili ako bude odobren zahtev podnosioca predstavke u istom tom cilju, s obzirom na poboljšanje njegovog psihičkog stanja.

b. Podnosilac predstavke

28. Podnosilac predstavke je u načelu prihvatio da ograničenje u pitanju ima legitimni cilj, kao što je Vlada navela (vidi stavove 25 i 26 gore) ali se nije složio sa mišljenjem da ljudi pod starateljstvom opšte uzev ne mogu donositi odgovorne odluke kakve učešće na izborima zahteva. On je, međutim, tvrdio da Vlade treba da uživaju usko polje slobodne procene u pogledu ovog pitanja, jer svako isključivanje ljudi sa invaliditetom iz javnog života u suštini mora biti podvrgnuto detaljnom ispitivanju usaglašenosti sa relevantnim međunarodnim zahtevima vezanim za ljudska prava, naročito u odsustvu suštinske rasprave o primerenosti takve mere na nacionalnom nivou. Dodao je da istorijske ili političke specifičnosti pojedinih izbornih sistema ne igraju nikakvu ulogu kada su u pitanju biračka prava osoba sa invaliditetom.

29. Podnosilac predstavke je takođe tvrdio da ovo ograničenje pogađa 0,75% mađarskog stanovništva koje je dovoljno staro da glasa, što predstavlja prilično veliku grupu. U odgovor na argument Vlade pomenut u stavu 25 gore, naglasio je da postoje značajne razlike između maloletnika i

osoba sa invaliditetom, od kojih je najvažnija ta da, dok bi pojedinačna procena zrelosti svih maloletnika nerazumno opteretila vlasti, isto se ne može reći i za sposobnost glasanja punoletnih osoba pod starateljstvom, čiji se status u svakom slučaju određuje u pojedinačnim sudskim postupcima.

30. Takođe je tvrdio da sudskoj odluci koja je dovela do njegovog stavljanja pod starateljstvo nije prethodilo nikakvo posebno detaljno ispitivanje kojim bi se uspostavila veza između njegovog psihičkog oboljenja i njegove sposobnosti da glasa. Po njegovom mišljenju, takva veza zaista ne postoji, jer njegovo stanje ni na koji način ne ometa njegovu sposobnost snalaženja u političkim pitanjima. Odsustvo takvog ispitivanja bi se moglo objasniti činjenicom da okružni sud ionako nije imao nikakvu slobodu odlučivanja u tom pogledu, pošto je takvo ograničenje neposredno propisano Ustavom. Mađarsko zakonodavstvo se po ovome razlikuje od zakona nekoliko Vlada članica Saveta Evrope, uključujući Nemačku, Austriju, Švajcarsku, Francusku, Italiju, Švedsku i Španiju, u kojima lica pod delimičnim starateljstvom mogu da glasaju.

31. U pogledu međunarodnog prava, podnosilac predstavke je, u odgovoru na argument Vlade pomenut u stavu 27 gore, tvrdio da Mišljenje br. 190/2002 u stvari ne reguliše pitanje oduzimanja prava glasa osobama pod starateljstvom, te da se to ne može tumačiti kao dozvoljavanje opšteg i automatskog oduzimanja prava glasa osobama pod starateljstvom. Ukazao je na načelo 3.2 Preporuke br. R(99)4 (vidi gore, stav 15) i članove 12 i 29 CRPD (vidi gore, stav 14).

32. Podnosilac predstavke je zatim odbacio kao zastareo pristup Vlade po kojem nijedno lice sa intelektualnim i psiho-socijalnim smetnjama kom je određeno starateljstvo nije sposobno da samostalno donosi odluke. Po njegovom mišljenju, savremeno zakonodavstvo prihvata da sposobnost odlučivanja osoba sa intelektualnim ili psihičkim invaliditetom treba da bude priznata u što većoj meri, naročito u oblasti prava glasa. Ovaj se pristup odražava u trendovima u međunarodnom pravu, kao što je CRPD (vidi gore stav 14). Ukoliko se prihvati da je opšta i automatska zabrana prava glasa osobama pod starateljstvom opravdana jer one na osnovu svog pravnog statusa nisu sposobne da donose svesne i razumne odluke i nisu sposobne da glasaju, onda bi velika grupa državljana bila lišena zaštite koju pruža član 3 Protokola br. 1, bez potrebnog uzimanja u obzir njihovih pojedinačnih okolnosti. Ovo nije u skladu sa sudskom praksom Suda o ovoj materiji (vidi predmet *Herst protiv Ujedinjenog kraljevstva (br. 2) [GC]*, br. 74025/01, ECHR 2005-IX).

33. Podnosilac predstavke na kraju tvrdi da osporeno ograničenje može biti zamenjeno manje restriktivnom alternativom, kao što je omogućavanje sudovima da rešavaju ovo konkretno pitanje tokom postupka stavljanja pod starateljstvo ili uvođenje posebnog postupka tokom kojeg će se ocenjivati sposobnost lica stavljenog pod starateljstvo da glasa.

c. Treće lice

34. Treće lice je naglasilo da zabrana o kojoj je reč ne samo da nije u saglasnosti sa Preporukom br. R(2006)5 (vidi stav 17 gore), već da takođe nije u saglasnosti ni sa članovima 12 i 29 CRPD (vidi stav 14 gore), koja predstavlja prvi pravno obavezujući instrument u međunarodnom pravu koji jemči sveobuhvatnu zaštitu prava osoba sa invaliditetom. Ova konvencija, koju je Evropska zajednica potpisala 30. marta 2007, predstavlja praksu evropskih Vlada koju treba imati u vidu prilikom tumačenja člana 3 Protokola br. 1.

d. Komentari podnosioca predstavke na intervenciju trećeg lica

35. Podnosilac predstavke se složio sa trećim licem o tome da prava osoba sa invaliditetom zajemčena Konvencijom treba tumačiti u svetlu CRPD (vidi stav 14 gore). On smatra da ima psihički invaliditet i da kao takav treba da uživa zaštitu koju pruža CRPD. Ograničenje koje mu je nametnuto nije u skladu sa duhom i tekstom CRPD, naročito članovima 12 i 29 ove konvencije.

2. Ocena Suda

a. Opšta načela

36. Sud se poziva na svoju sudsku praksu po ovom pitanju, iznetu u kratkim crtama u presudi u predmetu *Herst protiv Ujedinjenog kraljevstva* (br. 2) [GC], (*op.cit.*):

„57. Sud je utvrdio da [član 3 Protokola br. 1] jemči pojedinačna prava, uključujući pravo lica da bira i bude birano (vidi predmet *Matju-Moin i Klerfe protiv Belgije* (*Mathieu-Mohin and Clerfayt v. Belgium*), presuda doneta 2. marta 1987, Serija A br. 113, str. 22-23, st. 46-51). ...

58. Prava zajemčena članom 3 Protokola br. 1 su od suštinskog značaja za uspostavljanje i održavanje temelja delotvorne i suštinske demokratije u kojoj vlada vladavina zakona. ...

59. ... [P]ravo glasa nije privilegija. U dvadeset i prvom veku, pretpostavka u demokratskoj Vladi mora ići u korist inkluzije... Opšte pravo glasa je postalo osnovno načelo (vidi gorenavedeni predmet *Matju-Moin i Klerfe protiv Belgije*, str. 23, stav 51, u kom se navodi predmet *X protiv Nemačke* (*X v. Germany*), br. 2728/66, odluka Komisije od 6. oktobra 1967, Zbornik 25, str. 38-41).

60. Prava ustanovljena članom 3 Protokola br. 1, međutim, nisu apsolutna. Ima prostora za inherentna ograničenja, a državama ugovornicama mora biti dato polje slobodne procene u toj oblasti.

61. ... Sud ponovo potvrđuje da je to polje u ovoj oblasti široko (vidi gorenavedeni predmet *Matju-Moin i Klerfe protiv Belgije*, str. 23, stav 52, i presudu donetu u skorije vreme u predmetu *Metjuz protiv Ujedinjenog kraljevstva* (*Matthews v. the United*

Kingdom) [GC], br. 24833/94, stav 63, ECHR 1999-I; takođe vidi predmet *Labita protiv Italije (Labita v. Italy)* [GC], br. 26772/95, stav 201, ECHR 2000-IV, i predmet *Podkolzina protiv Letonije (Podkolzina v. Latvia)*, br. 46726/99, stav 33, ECHR 2002-II). ...

62. Međutim, na Sudu je da u krajnjem slučaju utvrdi da li su poštovani zahtevi iz člana 3 Protokola br. 1; on mora da bude uveren da uslovi ne ograničavaju prava o kojima je reč u meri u kojoj zadiru u njihovu samu suštinu i lišavaju ih delotvornosti; da su oni uvedeni radi postizanja legitimnog cilja; i da sredstva koja su iskorišćena nisu nesrazmerna (vidi *Matju-Moin i Klerfe protiv Belgije*, str. 23, stav 52). Naročito, nijedan od uvedenih uslova ne sme da ometa slobodno izražavanje naroda pri izboru zakonodavnih tela – drugim rečima, oni moraju da odražavaju ili da ne budu suprotni brizi za očuvanje integriteta i delotvornosti izbornog postupka koji ima za cilj da utvrdi volju ljudi putem opšteg prava glasa. Na primer, može se predvideti uvođenje minimalne starosne granice kako bi se obezbedila zrelost onih koji učestvuju u izbornom procesu, ili, u nekim okolnostima, pravo glasa može biti uslovljeno određenim kriterijumima, kao što je mesto stanovanja, kako bi se identifikovali oni koji imaju dovoljno postojane ili bliske veze sa dotičnom zemljom ili neke interese u njoj (vidi predmet *Hilbe protiv Lihtenštajna (Hilbe v. Lichtenstein)* (odluka), br. 31981/96, ECHR 1999-VI, i predmet *Melničenko protiv Ukrajine (Melnichenko v. Ukraine)*, br. 17707/02, stav 56, ECHR 2004-X). Svako odstupanje od načela opšteg prava glasa nosi sa sobom opasnost podrivanja demokratskog legitimiteta zakonodavnog tela koje je na taj način izabrano kao i zakona koje donosi. Isključivanje bilo koje grupe ili kategorije opšteg stanovništva shodno tome mora biti usklađeno sa osnovnim ciljevima člana 3 Protokola br. 1 (vidi, *mutatis mutandis*, *Aziz protiv Kipra (Aziz v. Cyprus)*, br. 69949/01, stav 28, ECHR 2004-V).”

b. Primena tih načela na ovaj slučaj

37. Sud će stoga utvrditi da li mera u pitanju teži ka postizanju legitimnog cilja na srazmeran način kojim se uzimaju u obzir gorenavedena načela.

(i) Legitimni cilj

38. Sud ističe da, za razliku od ostalih odredbi Konvencije, član 3 Protokola br. 1 ne navodi i ne ograničava ciljeve čijem ostvarenju ograničenje mora da teži i da stoga širok dijapazon ciljeva može biti u skladu sa članom 3. Vlada je tvrdila da mera na koju se podnosilac predstavke žali teži postizanju legitimnog cilja da obezbedi da samo državljani koji su sposobni da procene posledice svojih odluka i donose svesne i razumne odluke učestvuju u javnim poslovima (vidi stavove 25 i 26 gore). Podnosilac predstavke je prihvatio ovaj stav (vidi stav 28) i Sud ne vidi nijedan razlog zbog kojeg bi zauzeo drugačije stanovište. Stoga smatra da mera teži postizanju legitimnog cilja.

(ii) Srazmernost

39. Sud primećuje da ograničenje u pitanju ne pravi razliku između lica pod potpunim i lica pod delimičnim starateljstvom (vidi stav 11 gore) i da se

to ograničenje ukida nakon prestanka starateljstva (vidi tvrdnju Vlade u stavu 27 gore, koju podnosilac predstavke nije osporio). Sud, međutim, prima k znanju tvrdnju podnosioca predstavke pomenutu u stavu 29 gore, koju Vlada nije osporila, a prema kojoj je na nediskriminatoran način oduzeto pravo glasa 0,75% mađarskog stanovništva dovoljno starog da glasa, zato što se nalazi pod starateljstvom. Sud smatra da ovo predstavlja značajan deo stanovništva i da se ne može tvrditi da su posledice zabrane zanemarljive.

40. Vlada se pozvala na polje slobodne procene i tvrdila da se zakonodavnom telu mora dozvoliti da uspostavlja pravila koja obezbeđuju da samo oni koji su sposobni da procenjuju posledice svojih odluka i donose svesne i razumne odluke mogu da učestvuju u javnim poslovima.

41. Sud prihvata da je ovo oblast u kojoj, opšte uzev, nacionalnom zakonodavnom telu treba odobriti široko polje slobodne procene prilikom utvrđivanja da li ograničenja prava glasa mogu biti opravdana u savremenom dobu, i, ako je to slučaj, kako postići pravednu ravnotežu prilikom odlučivanja. Naročito je na zakonodavnom telu da odluči o tome kakav je postupak pogodan za procenjivanje sposobnosti osoba sa psihičkim invaliditetom da glasaju. Sud primećuje da nema dokaza da je mađarsko zakonodavno telo ikada pokušalo da odmeri suprotstavljene interese ili da proceni srazmernost postojećeg ograničenja.

42. Sud, međutim, ne može da prihvati da apsolutna zabrana glasanja svakoj osobi pod delimičnim starateljstvom, ne uzimajući u obzir njene stvarne sposobnosti, potpada pod prihvatljivo polje slobodne procene. Zaista, premda Sud ponavlja da je ovo polje slobodne procene široko, ono nije neograničeno (v. *Herst protiv Ujedinjenog kraljevstva (br. 2) [GC]*, op. cit, stav 82). Pored toga, ako se neko ograničenje temeljnih prava odnosi na neku posebno ugroženu grupu u društvu, koja je bila izložena značajnoj diskriminaciji u prošlosti, kao što su osobe sa psihičkim invaliditetom, onda je polje slobodne procene za Vladu u značajnoj meri uže i ona mora imati jake razloge za takva ograničenja (uporedi sa primerima onih prema kojima se postupa na drugačiji način zbog njihovog roda - *Abdulaziz, Cabales i Balkandali protiv Ujedinjenog Kraljevstva (Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom)*, 28. maj 1985, stav 78, Serija A br. 94, rase - *D.H. i ostali protiv Republike Češke (D.H. and Others v. the Czech Republic) [GC]*, br. 57325/00, stav 182, ECHR 2007-..., ili seksualne orijentacije - *E.B. protiv Francuske (E.B. v. France) [GC]*, br. 43546/02, stav 94, ECHR 2008-...). Razlog za ovakav pristup, koji dovodi u pitanje određene klasifikacije same po sebi, leži u tome što su takve grupe tokom istorije bile izložene predrasudama, što je uzrokovalo trajne posledice koje su dovele do njihove izopštenosti iz društva. Takve predrasude mogu podrazumevati stereotipe u obliku zakona koji zabranjuju pojedinačnu ocenu njihovih sposobnosti i potreba (poredi sa predmetom *Štukaturov protiv Rusije (Shtukaturov v. Russia)*, br. 44009/05, stav 95, 27. mart 2008).

43. Podnosilac predstavke je u ovom slučaju izgubio pravo glasa zbog uvođenja automatskog, opšteg ograničenja prava glasa osobama pod delimičnim starateljstvom. On stoga može da tvrdi da je bio žrtva te mere. Sud ne može da nagađa da li bi podnosilac predstavke bio lišen prava glasa čak i da je uvedeno manje restriktivno ograničenje prava osoba sa psihičkim smetnjama u skladu sa zahtevima člana 3 Protokola br. 1 (vidi *mutatis mutandis* predmet *Herst protiv Ujedinjenog kraljevstva (br. 2)*, *op.cit.*, st. 48-52).

44. Sud dalje smatra da postupanje prema osobama sa intelektualnim ili psihičkim invaliditetom kao prema jedinstvenoj kategoriji predstavlja nepouzdanu klasifikaciju i da ograničavanje njihovih prava mora biti predmet strogog i detaljnog ispitivanja. Ovaj pristup postoji i u drugim pomenutim instrumentima međunarodnog prava (vidi stavove 14-17). Sud stoga zaključuje da se nediskriminatorno oduzimanje prava glasa bez pojedinačne sudske ocene, zasnovano isključivo na nekom psihičkom invaliditetu koji iziskuje delimično starateljstvo ne može smatrati kompatibilnim sa legitimnim osnovama za ograničavanje prava glasa.

Shodno tome je došlo do povrede člana 3 Protokola br. 1 uz Konvenciju.

II. PRIMENA ČLANA 41 KONVENCIJE

45. Član 41 Konvencije predviđa:

„Kada Sud utvrdi prekršaj Konvencije ili protokola uz nju, a unutrašnje pravo Visoke strane ugovornice u pitanju omogućava samo delimičnu odštetu, Sud će, ako je to potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj stranci.“

A. Šteta

46. Podnosilac predstavke je zahtevao 10.000 evra (EUR) na ime nematerijalne štete.

47. Vlada je osporila ovaj zahtev.

48. Sud smatra da je podnosilac predstavke sigurno pretrpeo određenu nematerijalnu štetu i dosuđuje mu na pravičnoj osnovi 3.000 EUR po ovoj stavci.

B. Troškovi i izdaci

49. Podnosilac predstavke je takođe zahtevao 7.500 EUR za troškove i izdatke koje je imao pred domaćim vlastima i Sudom. Ovaj iznos pokriva 75 radnih sati, koliko je, prema fakturi koju je njegov zastupnik podneo, bilo potrebno za pripremu predmeta, po tarifi od 100 EUR na sat.

50. Vlada je osporila ovaj zahtev.

51. Prema sudskoj praksi Suda, podnosilac predstavke ima pravo na naknadu troškova i izdataka samo ako dokaže da su oni bili stvarni, neophodni i razumni u pogledu iznosa. U ovom predmetu, uzevši u obzir dokumenta u njegovom posedu i gorenavedene kriterijume, Sud smatra razumnim da dosudi iznos od 5.000 EUR koji pokriva troškove po svim stavkama.

C. Zatezna kamata

52. Sud smatra da kamata treba da bude zaračunata po stopi jednakoj graničnoj aktivnoj kamatnoj stopi Evropske centralne banke uvećanoj za tri procentna poena.

SUD IZ OVIH RAZLOGA JEDNOGLASNO

1. *Proglašava* predstavku prihvatljivom;
2. *Zaključuje* da je došlo do povrede člana 3 Protokola br. 1 uz Konvenciju;
3. *Zaključuje*
 - (a) da je tužena država dužna da u roku od tri meseca od dana pravosnažnosti presude u skladu sa članom 44, stav 2 Konvencije podnosiocu predstavke isplati sledeće iznose, preračunate u mađarske forinte po stopi koja važi na dan isplate:
 - (i) 3.000 EUR (tri hiljade evra) kao i sve poreze naplative podnosiocu predstavke na pomenuti iznos, na ime naknade nematerijalne štete;
 - (ii) 5.000 EUR (pet hiljada evra), kao i sve poreze naplative podnosiocu predstavke na pomenuti iznos na ime troškova i izdataka;
 - (b) da od isteka gore navedena tri meseca do isplate bude zaračunata zatezna kamata na navedene iznose po stopi jednakoj graničnoj aktivnoj kamatnoj stopi Evropske centralne banke uvećanoj za tri procentna poena;
4. *Odbacuje* ostatak zahteva podnosioca predstavke za pravično zadovoljenje.

Sačinjeno na engleskom i francuskom jeziku i prosleđeno pisanim putem 20. maja 2010, u skladu sa pravilom 77 st. 2 i 3 Poslovnika Suda.

Sali Dole
sekretar

Fransoaz Tulken
predsednica

© Savet Evrope/Evropski sud za ljudska prava, 2012.

Engleski i francuski predstavljaju službene jezike Evropskog suda za ljudska prava. Ovaj prevod je realizovan uz podršku Fondacije za ljudska prava Saveta Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund). On ne obavezuje Sud, niti Sud preuzima bilo kakvu odgovornost za njegov kvalitet. Može se preuzeti iz baze podataka sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>) ili iz bilo koje druge baze podataka kojoj ga je Sud prosledio. Može se objavljivati u nekomercijalne svrhe pod uslovom da se navede ceo naslov predmeta, zajedno sa navedenom naznakom o autorskim pravima i uz pominjanje Fondacije za ljudska prava. Molimo Vas da kontaktirate publishing@echr.coe.int ukoliko nameravate da koristite bilo koji deo ovog prevoda u komercijalne svrhe.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012.

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of human rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2012.

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou toute autre base de donnée à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante: publishing@echr.coe.int.